

Savvas Andreas Katzikides, *ARBEITERBEWEGUNG UND ARBEITSBEZIEHUNGEN AUF ZYPERN 1910-1982*

[Studien zur Geschichte Südosteuropas 4]

Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris 1988, XVI+219 σελ.

ΕΛΕΝΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Ο ΕΙΚΟΣΤΟΣ αιώνας σημάδεψε την ιστορία της Κύπρου όσο καμιά άλλη περίοδος, στη μακρόχρονη πορεία του νησιού. Από αγγλική αποικία έγινε μετά από αγώνες «ανεξάρτητη δημοκρατία», σχήμα, όπως φάνηκε εκ των υστέρων, οξύμωρο. Όσα ακολούθησαν στα χρόνια μετά το '60 και βρήκαν την τραγική τους κατάληξη το '74 απέδειξαν ότι οι εξτρεμιστικές τάσεις ανάμεσα σε κάποιες μερίδες και των δύο κοινοτήτων, η επεκτατική πολιτική της Τουρκίας και τα συμφέροντα της διεθνούς πολιτικής, δεν επέτρεψαν ποτέ στο νησί να γίνει πραγματικά ανεξάρτητο και ότι τα οποιαδήποτε θεμέλια μιας δημοκρατίας υποσκάπτονταν συνεχώς μέχρι την τελική τους κατάρρευση τον Ιούλιο εκείνου του χρόνου.

Το πολιτικό κλίμα στην Κύπρο αυτή την περίοδο χαρακτηρίζεται από ανάλογη πόλωση, δυσαρμονία και φανατισμό. Γι' αυτό το λόγο είναι αξιοπρόσεκτο το εγχείρημα του Σάββα Κατσικίδη να αναλύσει τα κυπριακά εργατικά κινήματα αυτής της περιόδου, δεδομένου ότι μια τέτοια προσέγγιση προϋποθέτει την παράλληλη ανάλυση των πολιτικών και των κοινωνικών δομών. Στη μελέτη του αυτή, η οποία κυκλοφόρησε στα γερμανικά με τον τίτλο «Εργατικό κίνημα και σχέσεις εργασίας στην Κύπρο 1910-1982» ο Κατσικίδης προσεγγίζει το θέμα του κάνοντας αφενός μια ιστορική/χρονολογική επισκόπηση της εξέλιξης του εργατικού κινήματος στην Κύπρο και αφετέρου μια συστηματική θεωρητική καταγραφή ενός πλήθους εμπειρικών δεδομένων τα οποία και παραθέτει. Όπως επισημαίνει ο Κατσικίδης, ο οποίος διετέλεσε διευθυντής συντεχνίας¹ –το διάστημα 1985-1986, της Δημοκρατικής Εργατικής Ομοσπονδίας Κύπρου, ΔΕΟΚ–, το κύριο χαρακτηριστικό των κυπριακών εργατικών κινήματων είναι η πλήρης ταύτισή τους, ή καλύτερα η εξάρτησή τους από τα πολιτικά κόμματα. Αυτό το φαινόμενο δεν αποτελεί φυσικά αποκλειστικά κυπριακή ιδιαιτερότητα, ο βαθμός εξάρτησης όμως ομολογουμένως ναι. Το γεγονός αυτό είναι συνδεδεμένο άμεσα και συμπίπτει χρονολογικά με τις απαρχές των εργατικών οργανώσεων και με τις απαρχές της εθνικής αφύπνισης του κυπριακού λαού. Έτσι αναπόφευκτα οι πρώτες συντεχνίες ήταν έντονα πολιτικοποιημένες, χαρακτηριστικό το οποίο διατήρησαν μέχρι σήμερα. Στο βιβλίο ο συγγραφέας επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην εις βάθος ανάλυση αυτού του φαινομένου, το οποίο εκλαμβάνει κυρίως σήμερα ως παράγωγο της κοιμματικής πόλωσης.

Ιστορική και ποιοτική εξέλιξη του εργατικού κινήματος

Τα κυπριακά εργατικά κινήματα από την αρχή της δημιουργίας τους και μέχρι την ανεξαρτησία, δεν είχαν να αγωνιστούν μόνον εναντίον μιας εδραιωμένης ελίτ αλλά και εναντίον της αυθαιρεσίας μιας αποικιοκρατικής κυβέρνησης.

Η σχετικά καθυστερημένη εμφάνισή τους εξηγείται από το γεγονός ότι η φάση της βιομηχανοποίησης ξεκίνησε συγκριτικά αργά στην Κύπρο. Οι Άγγλοι ευνοούσαν τον αγροτικό χαρακτήρα της οικονομίας του νησιού, γιατί η ανάπτυξή του εξυπηρετούσε την τροφοδότηση της αγγλικής αγοράς. Με την εισαγωγή τεχνολογικών εξελίξεων, ιδιαίτερα μετά το 1920, αρχίζει να δημιουργείται μια εργατική τάξη, το μέγεθος της οποίας όμως δεν συγκρίνεται με το μέγεθος των ευρωπαϊκών της αντίστοιχης περιόδου. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το 1931 η Κύπρος είχε 347.919 κατοίκους, από τους οποίους 120.000 ασχολούνταν με τη γεωργία, 16.172 ήταν εργάτες ενώ 27.565 άτομα ήταν χωρίς εργασία.

Σ' ένα πρώτο στάδιο άρχισαν το 1915 να οργανώνονται συνεχειακά οι λιμενεργάτες και οι οικοδόμοι. Η πιο σημαντική μερίδα των εργατών όμως που συνέβαλε ιστορικά στη δημιουργία των συντεχνιών ήταν οι μεταλλωρύχοι. Τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα αυτής της περιόδου, δηλαδή η στυγνή οικονομική εκμετάλλευση από την αποικιοκρατική κυβέρνηση καθώς και το χάσμα μεταξύ αφενός της εκκλησίας και των αστών (γιατροί, δικηγόροι, καθηγητές, μεγαλέμποροι) και αφετέρου των γεωργών και εργατών, αποτέλεσαν τη βάση της αρχής των αγώνων για κοινωνική δικαίωση. Σημαντικό ρόλο, στη συγκεκριμένη περίπτωση, έπαιξε η μεταφορά της αριστερής ιδεολογίας από τον ελλαδικό χώρο.

Μεταξύ της δεκαετίας του '30 και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '50, παρόλο που ήταν στο μεγαλύτερο μέρος τους παράνομες, οι κυπριακές συντεχνίες είχαν εδραιωθεί και είχαν γίνει κοινωνικά αποδεκτές. Σε μια δεύτερη φάση, η οποία κατά τον συγγραφέα διαρκεί από το 1958 ως τα τέλη της δεκαετίας του '70, το εργατικό κίνημα περνάει στην εμπειρική φάση, σ' αυτή δηλαδή της σταθεροποίησης και της ποσοτικής του αύξησης. Σήμερα μιλάμε για την ποιοτική φάση των κυπριακών συντεχνιών, η οποία χαρακτηρίζεται από την αυξημένη θεσμοποίηση των σχέσεων κράτους-συντεχνίας.

Η ιδεολογία της Ένωσης και τα αριστερά κινήματα

Αν και το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου αποτελούσε τον αντίποδα των εθνικοφρόνων δυνάμεων, οι οποίες υποστήριζαν την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, υπάρχει ένα «ενωτικό στοιχείο» που συνδέει αυτό το κόμμα και τον ελλαδικό χώρο: η κοινή του πορεία με το ΚΚΕ όσον αφορά στα μεζονα εθνικά θέματα. Άλλωστε πολύ εύστοχα το έθεσε ο Παπαγεωργίου τιτλοφορώντας το βιβλίο του που ασχολείται με το αντίστοιχο θέμα «ΑΚΕΛ. Το άλλο ΚΚΕ» (Αθήνα 1984).

Ο Κατσικίδης προσπαθεί να πλησιάσει αυτή την πτυχή της ιστορίας του κόμματος, με σκοπό να αναλύσει τις αρνητικές του επιπτώσεις πάνω στα αριστερά εργατικά κινήματα. Η πρώτη επανάσταση με παγκύπριο χαρακτήρα, η οποία στρεφόταν εναντίον της αγγλοκρατίας και έφερε ταυτόχρονα το μήνυμα της Ένωσης εκδηλώθηκε τον Οκτώβρη του 1931. Το ΚΚΚ σε εκείνη τη φάση είχε μείνει αμέτοχο και υποστήριξε τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης σοσιαλιστικής Κύπρου στα πλαίσια μιας βαλκανικής σοσιαλιστικής ομοσπονδίας. Το ΚΚΚ υπέπεσε έτσι στο λάθος να μην αναγνωρίσει τον λαϊκό-μαζικό χαρακτήρα του αντιαποικιοκρατικού και ταυτόχρονα ενωτικού αγώνα και υιοθέτησε ουτοπικές λύσεις, οι οποίες δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες και επιθυμίες των Ελληνοκυπρίων. Οι αρνητικές επιπτώσεις στο κόμμα και κατ' επέκταση στην αντίστοιχη συντεχνία οδήγησαν το ΚΚΚ σε αναθεώρηση της τακτικής του.

Σε μια προσπάθεια αποσύνδεσης του κόμματος από τις λανθασμένες τακτικές του παρελθόντος αποφασίστηκε το 1941 η αναδιοργάνωση του ΚΚΚ και η μετονομασία του σε ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα του Εργαζόμενου Λαού). Θετική επίδραση στο νεοϊδρυθέν κόμμα είχε η αντιφασιστική του τοποθέτηση κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Έτσι τόσο το κόμμα όσο και η συντεχνία του, ΠΕΟ (Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία), σημείωσαν αύξηση των οπαδών τους.

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος είχε όμως καταστροφικές επιπτώσεις στην οικονομία του νησιού, η οποία παραλύει σχεδόν κυριολεκτικά κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η κατάσταση αυτή οδηγεί σε συνεχείς συγκρούσεις μεταξύ της εργατικής και της αποικιοκρατικής κυβέρνησης, ενδεικτικές για τη διάδοση πλέον μιας σοσιαλιστικής συνείδησης ανάμεσα στον εργαζόμενο λαό. Σ' αυτή την περίοδο όμως σπάει και το μονοπώλιο της συντεχνίας του ΑΚΕΛ, της ΠΕΟ (Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία) με την ίδρυση της τουρκοκυπριακής ομοσπονδίας CTTUF (Cyprus Turkish Trade Union Federation), και της προσκείμενης στο ΚΕΚ (Κυπριακό Εθνικό Κόμμα) και γενικότερα στις αστικές δυνάμεις, ΣΕΚ (Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου).

Ως ένα βαθμό θα μπορούσε να πει κανείς ότι με την ίδρυση και της ΣΕΚ θεσμοθετείται πλήρως η αντιπαράθεση των δύο αντίθετων πολιτικών ρευμάτων, αφού δημιουργούνται πλέον οι δύο πόλοι, ΑΚΕΛ/ΠΕΟ και ΚΕΚ/ΣΕΚ. Προσέγγιση των δυο αυτών πόλων παρουσιάζεται μόνο σε μια συγκεκριμένη περίοδο, όταν το ΑΚΕΛ ενόψει των επιτυχιών του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στον ελλαδικό εμφύλιο υιοθετεί την ιδεολογία της Ένωσης, την οποία όμως και πάλι εγκαταλείπει μετά την ήττα των κομμουνιστών.

Ο αγώνας του 1955-1959 ήρθε να οξύνει τις αντιπαλότητες μεταξύ των δύο παρατάξεων. Όσον αφορά την, θεωρητικά τουλάχιστον, πλήρη αποχή του ΑΚΕΛ από τον απελευθερωτικό αγώνα ο συγγραφέας παραθέτει ως κυριότερους λόγους την ηγεμονία του κινήματος, δηλαδή της ΕΟΚΑ, από την εκκλησία, την προσωπική αντικομμουνιστική τοποθέτηση του Μακαρίου και ιδιαίτερα τον φανατικό αντικομμουνισμό του στρατιωτικού αρχηγού της οργάνωσης, Γεώργιου Γρίβα Διγενή. Από τα γραφόμενα όμως του συγγραφέα δεν διαφαίνεται αν συμμερίζεται την επίσημη θέση του ΑΚΕΛ σχετικά με τη μη συμμετοχή του στον αγώνα· αν, δηλαδή, αυτή δεν ήταν απλά αναγκαστική λόγω των δεδομένων που προαναφέρθηκαν, αλλά μια συνειδητή επιλογή, η οποία απέρριψε από την πεποίθηση του ΑΚΕΛ, ότι η Κύπρος έπρεπε να γίνει ανεξάρτητη και ότι στη συνέχεια έπρεπε να στραφεί η προσοχή στα αιτήματα και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Η περίοδος μετά το 1960

Λόγω της ταύτισης συντεχνίας-κόμματος ο Κατσικίδης παραθέτει τόσο το ιστορικό των σημερινών κομμάτων όσο και το ιστορικό των προσκείμενων σ' αυτά συντεχνιών, τονίζοντας ιδιαίτερα τη στάση τους κατά την προ και μετά το πραξικόπημα περίοδο. Μέσα από τα στοιχεία τα οποία παραθέτει γίνεται για μια ακόμα φορά φανερός ο διχασμός του κυπριακού λαού σε αριστερούς και δεξιούς· διχασμός, ο οποίος, όπως αποδείχθηκε, οξύνθηκε αμετάκλητα αυτή την περίοδο. Το γεγονός αυτό εξηγεί και την μέχρι τώρα υποτονική παρουσία του κεντρικού χώρου, η οποία έχει και τις ανάλογες επιπτώσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα.

Πρέπει όμως να λεχθεί ότι οι πρόσφατες ανακατατάξεις στο κυπριακό πολιτικό πεδίο, δηλαδή κυρίως η συσπείρωση του κέντρου μέσω της προσπάθειας δημιουργίας ενός σοσιαλδημοκρατικού κόμματος εκ μέρους της Ενιαίας Δημοκρατικής Ένωσης Κύπρου, ΕΔΕΚ, του Δημοκρατικού Κόμματος, ΔΗΚΟ, και των Ενωμένων Δημοκρατών, ΕΔΗ, αλλά και η συμμετοχή της ΕΔΕΚ στην κυβέρνηση Κληρίδη είναι ευοίωνες εξελίξεις, οι οποίες αν μη τι άλλο σηματοδοτούν τη δρομολόγηση άρσης της κομματικής πόλωσης και της παρελθοντολογίας.

Ο συγγραφέας δεν αναφέρεται μόνο στον ιδεολογικό προσανατολισμό των συντεχνιών. Η μελέτη του θα φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη σε όσους ενδιαφέρονται για αριθμητικά δεδομένα και γενικότερα πρακτικά στοιχεία που αφορούν τις κυπριακές συντεχνίες. Συγκεκριμένα αναφέρεται στην οργανωτική δομή, στην οικονομική πολιτική, στην εκπαιδευτική πολιτική, στις μεθόδους για την εξεύρεση λύσεων στις οικονομικές διαφορές, καθώς και στα διάφορα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας των συντεχνιών. Όσον αφορά το τελευταίο σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι οι συντεχνίες καλύπτουν, με το ταμείο κοινωνικών ασφαλίσεων, τα κενά του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας του κράτους, ειδικά στον τομέα της ιατρικής περίθαλψης, μιας και μέχρι τώρα οι διάφορες κυβερνήσεις δεν κατόρθωσαν να εφαρμόσουν ένα κρατικό σχέδιο υγείας.

Αναφερόμενος στον ιδεολογικό προσανατολισμό των συντεχνιών, ο Κατσικίδης, παρατηρεί ότι οι «νέοι εργάτες της ΠΕΟ δεν αποδέχονταν την εκκλησία ως θρησκευτικό σύμβολο, γιατί αυτή στεκόταν στο πλευρό των εργοδοτών και γενικά του συστήματος παραγωγής». Είμαι της γνώμης ότι σε αυτό το σημείο ο συγγραφέας οδηγείται σε μια παρακινδυνευμένη γενίκευση χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις κυπριακές ιδιαιτερότητες, όπως στην περίπτωση αυτή ήταν το βαθύ θρησκευτικό αίσθημα των Κυπρίων. Ας μην ξεχνάμε το παράδειγμα της Πολωνίας, μιας κοινωνίας, θα μπορούσε να πει κανείς, ανάλογα θρησκευόμενης, όπου κατά τη διάρκεια της κομμουνιστικής διακυβέρνησης 80% των μελών του κόμματος δήλωναν θρησκευόμενοι.

Το τριμερές σύστημα

Ως προς το σημείο αυτό, δηλαδή της άγνοιας των κυπριακών ιδιαιτεροτήτων και της αδυναμίας προσαρμογής στα ειδικά αυτά δεδομένα ασκείται κριτική στο ΑΚΕΛ από το σοσιαλιστικό κόμμα ΕΔΕΚ. Παρότι πρόκειται για όμορες δυνάμεις, οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από τις ηγεμονικές τάσεις του πρώτου έναντι του δεύτερου. Έτσι όχι μόνον η ΣΕΚ αλλά και η ΠΕΟ εμπόδισαν μέχρι τώρα την αναγνώριση της προσκείμενης στην ΕΔΕΚ συντεχνίας ΔΕΟΚ εφαρμόζοντας το σύστημα του «closed shop». Στο σύστημα αυτό ήδη εδραιωμένα σύνολα προσπαθούν να διατηρήσουν το μονοπώλιο εμποδίζοντας την αναγνώριση ή θεσμοποίηση άλλων εργατικών οργανώ-

